

Gamtos atkūrimo reglamentas (GAR) Nacionalinis atkūrimo planas (NAP)

Gabija Tamulaitytė
Gamtos apsaugos politikos grupės patarėja



Reglamento tikslai

- Bendrasis tikslas: atkūrimo priemonės **iki 2030 m. turės būti taikomos bent 20 proc. ES sausumos** ir 20 proc. jūros teritorijų ploto.
- **Siekama tarpinių tikslų iki 2030 m., 2040 m., 2050 m.**
- **Valstybės narės privalo parengti Nacionalinius gamtos atkūrimo planus**, kuriuose būtų nurodyta kokiomis priemonėmis bus siekiame reglamente nurodytų tikslų.

Atkūrimas – procesas, kuriuo aktyviai arba pasyviai padedama atsikurti ekosistemai, kad pagerėtų jos struktūra ir funkcijos <...> 3.3 str.



Sausumos, pakrančių
ir gėlo vandens
ekosistemos



Jūrų ekosistemos



Rūšių buveinės



Miestų ekosistemos



Upių jungtys



Apdulkintojai



Žemės ūkio
ekosistemos



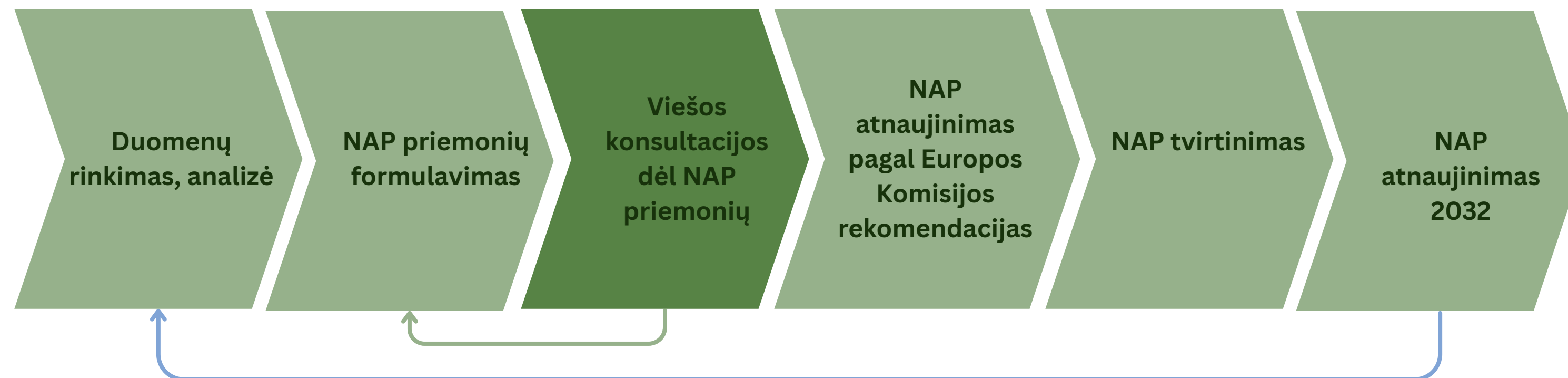
Miškų ekosistemos



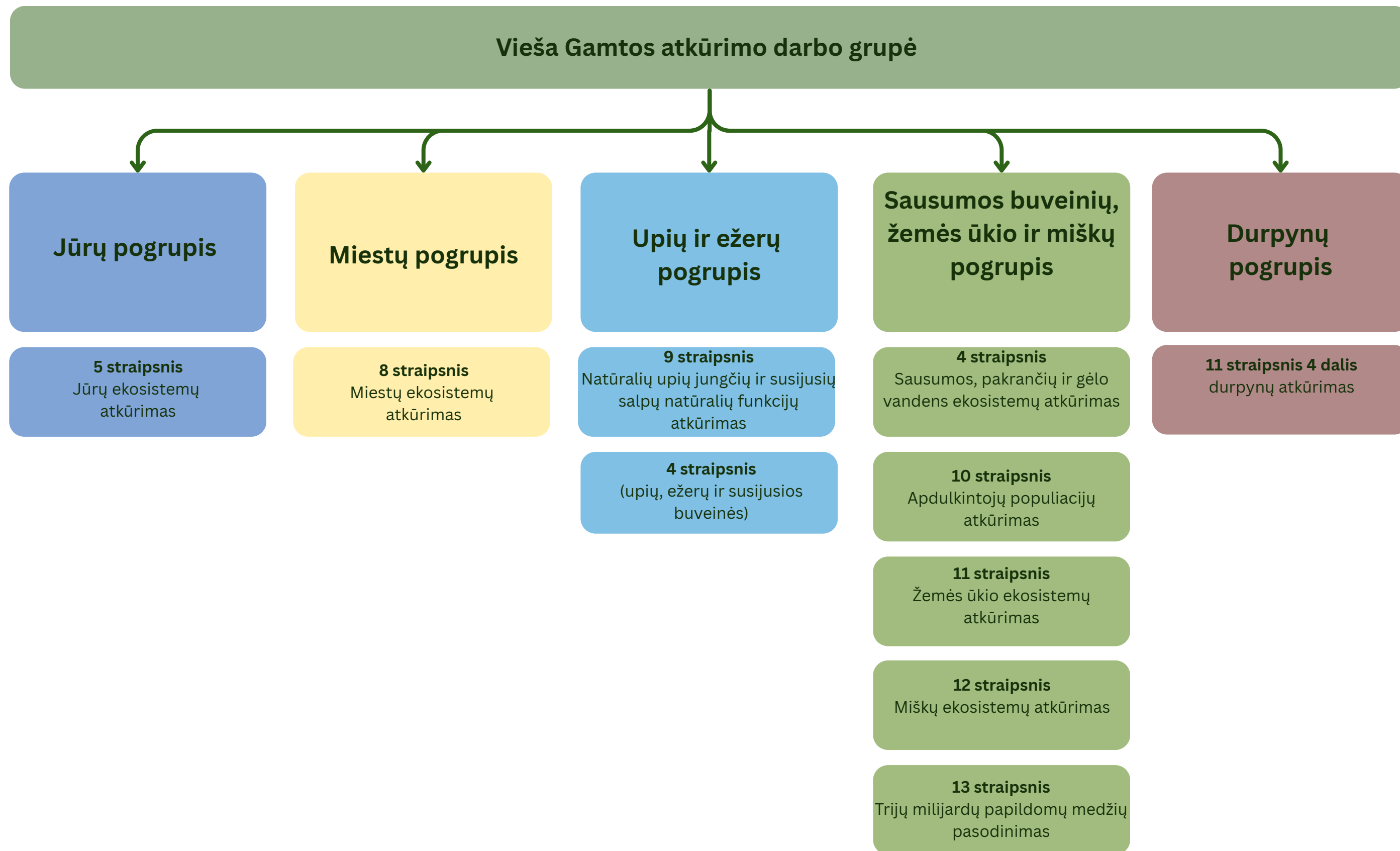
Papildomų medžių
pasodinimas

Nacionalinis atkūrimo planas (NAP)

Planas pateikiamas Europos Komisijai iki 2026 m. pabaigos



Nacionalinis atkūrimo planas (NAP)



Nacionalinio atkūrimo plano struktūra



A dalis **Bendroji informacija**

- Institucijos, atsakingos už plano rengimą ir įgyvendinimą
- Rengimo proceso aprašymas

B dalis **Nacionalinis kontekstas ir bendrieji principai**

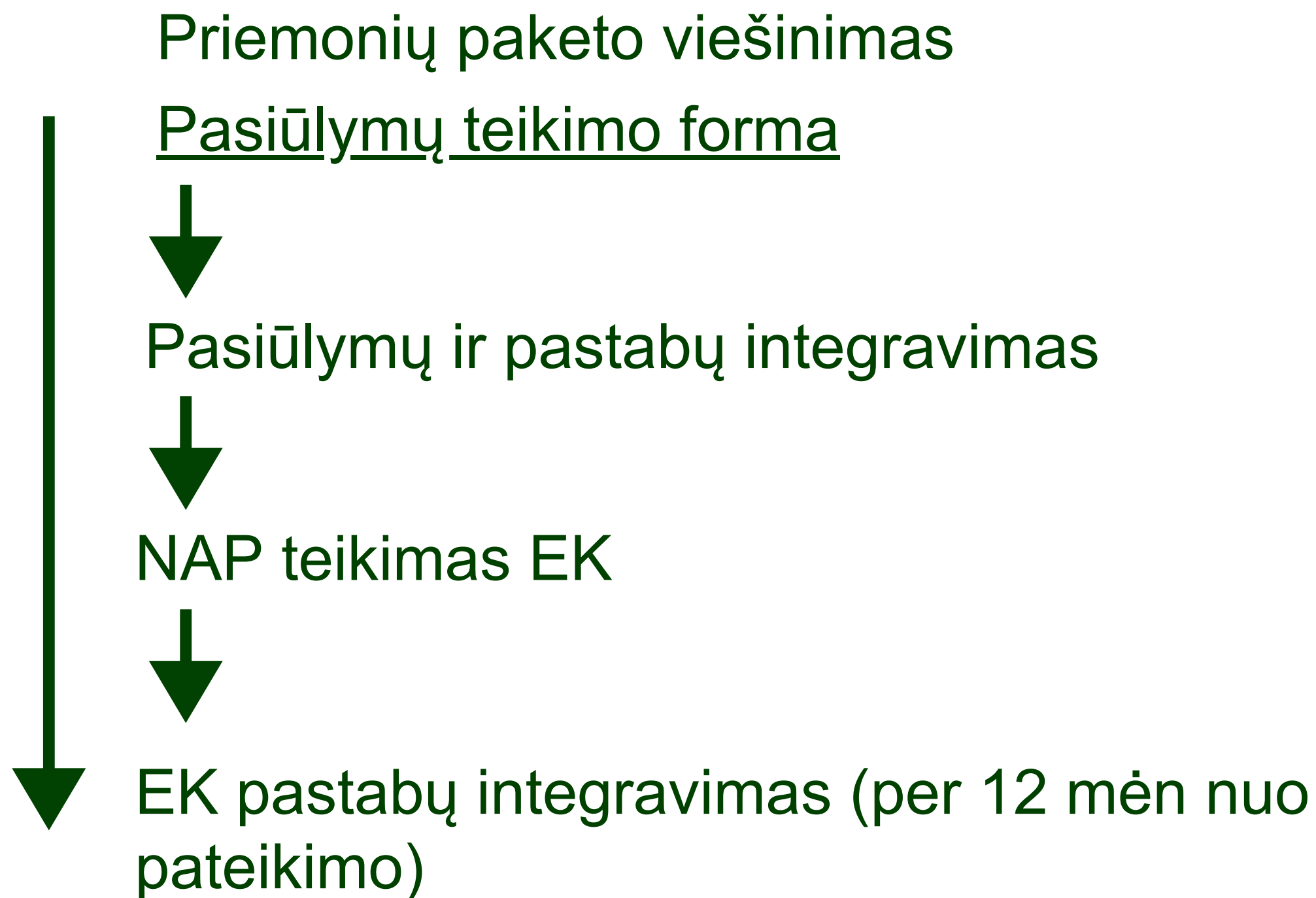
- Šalies gamtinė, socialinė ir ekonominė situacija
- Bendri prioritetai ir principai, kuriais grindžiamas visas planas
- sinergijos su kitomis politikos sritimis.

C dalis **Priemonės**

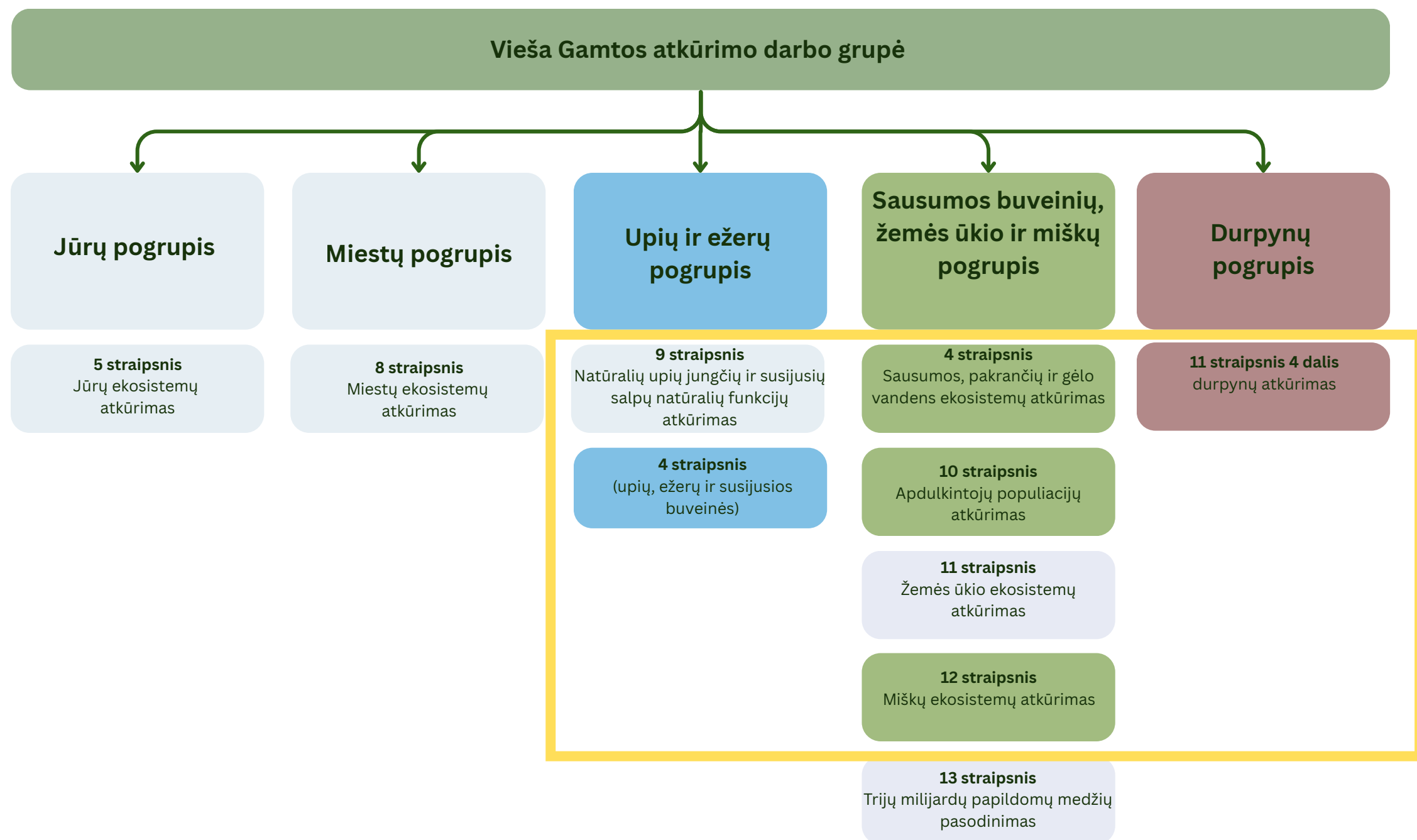
- Atkūrimo priemonių sąrašas
- Pateikiamas standartizuota forma
- Nustatyti reikalavimai priemonių aprašymui

Tolimesnis NAP rengimo procesas

Priemonių detalizavimas
Taikymo plotų analizė
Finansavimo mechanizmų planavimas



Nacionalinis atkūrimo planas (NAP)



- Atkūrimo priemonės atliepia daugiau nei vieną Reglamento tikslą
- Kai kurios priemonės atsikartoja keliuose sąrašuose
- Atkūrimo priemonės EK pateikiamos viename sąrašė

Pavyzdys: Hidrologinio režimo atkūrimas pažeistose aliuvinių, paupių ir pelkinių miškų ekosistemose LT_GAR_11-4_002

Durpynų atkūrimo priemonės



Biologinės įvairovės atkūrimas sausumoje (4 str.)

- Atkurit ir įkurti iš naujo **EB svarbos buveinės** (30/60/90 %), **rūšių buveinės**, pasiekti jų gerą būklę ir referencinius dydžius užkirsti kelią blogėjimui
- Žinių spragų užpildymas



Nusausinti durpžemiai (11.4 str.)

- **Atkurti, atkurti drėgnumą, žemės ūkis, miškai, durpių gavyba**
- Privatiems savininkams nėra privaloma, tačiau VN gali teikti paskatas, kad tai būtų patrauklu

Papildomi nacionailiniai tikslai



Kontrmobilumo priemonė

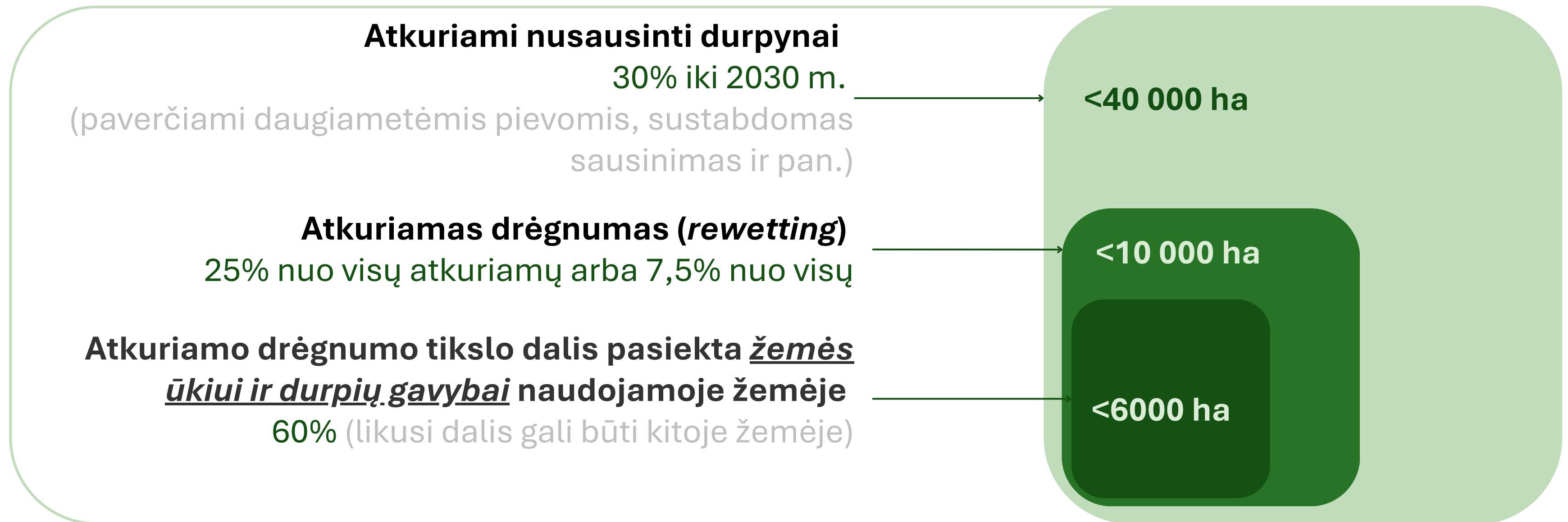
- Atkurimos pelkės prisideda prie išorinės ES sienos gynybos architektūros



Klimato tikslai

- Atkuriant nusausintus durpžemius mažinamos ŠESD emisijos

Durpynų atkūrimo tikslų iki 2030 m. apibendrinimas



Vertinamų durpynų plotas ~125 000 ha (bazinis), pagal 2025 m. nacionalinės ŠESD apskaitos ataskaitos duomenis

Durpynų atkūrimo tikslai iki 2030 m. (11str. 4 d.)

Atkuriami nusausinti durpynai (vertimas daugiametėmis pievomis, sustabdomas sausinimas ir kt.)

30% iki 2030 m. (~40 000 ha*)

Atkuriamas drėgnumas ~10 000 ha

**Žemės ūkio paskirties
žemėje**

Durpių gavybos plotuose

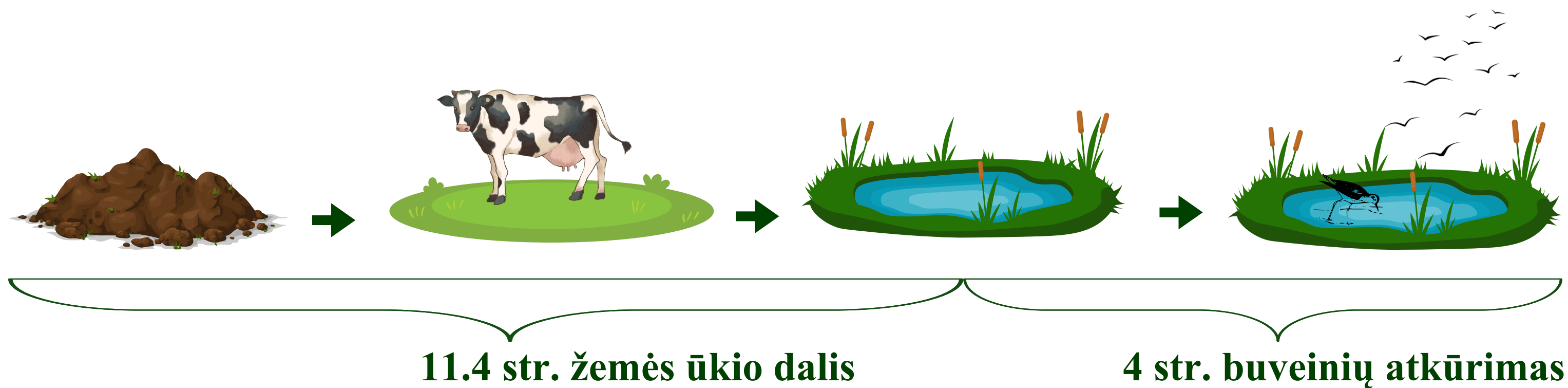
Kituose plotuose

**ne mažiau 60% viso drėgnumo atkūrimo
tikslu**

**ne daugiau 40% viso
drėgnumo atkūrimo tikslo**

*Vertinamų durpynų plotas ~125 000 ha (bazinis), pagal 2025 m. nacionalinės ŠESD apskaitos ataskaitos duomenis.

Durpynų atkūrimas ir buveinių atkūrimo sąsajos



Durpyno atkūrimo priemonės



Priemonės teikia Aplinkos ministerija, Valstybinė miškų urėdija, Valstybinė miškų tarnyba, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba, ŽŪM, mokslininkai ir kitos institucijos. Dalis įgyvendinama per LIFE projektus.

Aktyvios atkūrimo priemonės

1. Hidrologinio režimo atkūrimas pažeistose pelkių ekosistemose 2030

Pelkių atkūrimo darbai miško žemėje, saugomose teritorijose ir už jų ribų. Atkuriant pažeistą pelkių ir pelkinių miškų hidrologinį režimą siekiama didinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų absorbciją, mažinti dujų emisijas, sukurti tinkamas sąlygas pelkinių buveinių ir rūšių buveinių atkūrimui ir įkūrimui. Priemonė apima tinkamų teritorijų atranką, hidrologinio režimo atkūrimo projektų rengimą ir jų įgyvendinimą vietoje.

2. Hidrologinio režimo atkūrimas pažeistose aliuvinių, paupių ir pelkinių miškų ekosistemose 2050

Priemone siekiama atkurti hidrologinį režimą pažeistose pelkinių, aliuvinių ir paupių miškų ekosistemose, kurių nusausinimas pablogino buveinių būklę, sumažino biologinę įvairovę ir miškų atsparumą sausroms bei padidino šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas. Priemonė apims pelkinius dirvožemis (miškuose bei pelkėse), apimant gretimas bei įsiterpusias teritorijas su mineraliniu dirvožemiu. Prioritetas skiriamas, tinklui „Natura 2000“, pasienio teritorijoms, valstybinių miškų teritorijoms. Priemone taip pat prisidedama prie platesnės krašto gynybos architektūros — pasienio teritorijose atkuriant pelkių ir šlapynių ekosistemas sukuriama natūralūs fiziniai barjerai. Priemonės įgyvendinimas etapais:

Pirma — tikslinių teritorijų identifikavimas ir finansavimo modelių analizė. Atsižvelgiant į galimus finansavimo šaltinius (pvz. viešąjį finansavimą, anglies, gamtos kreditus, apsaugos sutarčių sudarymą ir kt.), atliekama galimų finansavimo ir kompensavimo modelių analizė, vertinami galimi interesų konfliktai. Kartu identifikuojamos hidrologiškai pažeistos pelkinių ir durpinių dirvožemių miškų teritorijos, prioritetą teikiant saugomoms bei pasienio teritorijoms.

Antra — hidrologinio režimo atkūrimo projektavimas ir poveikio vertinimas. Atliekamas hidrologinis modeliavimas, parenkami techniniai sprendiniai (pvz. melioracijos sistemų pertvarkymas, pylimų pašalinimas, užtvankų įrengimas ir kt.), įvertinamas galimas poveikis aplinkinėms teritorijoms.

Trečia — hidrologinio režimo atkūrimo sprendinių įgyvendinimas. Priemonės įgyvendinimui keliama tarpiniai tikslai: iki 2030 m. - 25 km²; iki 2040 m. - 75 km²; iki 2050 m. - 125 km².

Aktyvios atkūrimo priemonės

3. Aliuvinių pievų ir šlapynių buveinių atkūrimas siekiant šių buveinių rūšių populiacijų atkūrimo 2033

Skėtinės rūšies - meldinės nendrinukės (*Acrocephalus paludicola*) ir jos buveinių apsaugai bei atkūrimui, užtikrinant ilgalaikį šios pasauliniu mastu nykstančios rūšies išlikimą Lietuvoje. Numatoma ekologinė nauda apima ne tik meldinės nendrinukės apsaugą, bet ir platesnį šlapynių ekosistemų atkūrimą. Sutvarkytos teritorijos taps tinkamos daugeliui kitų saugomų ir nykstančių rūšių, įskaitant **griežlę, stulgį, švygždą, didįjį erelį rėksnį, balinę pelėdą ir kitas atvirų pelkių bei šlapių pievų rūšis**. Atkurtos šlapynės taip pat pagerins vandens kaupimo funkcijas, sumažins šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas, padidins anglies kaupimą ekosistemose ir sustiprins kraštovaizdžio atsparumą klimato kaitos poveikiui. Taigi priemonė prisidės tiek prie biologinės įvairovės išsaugojimo, tiek prie klimato kaitos švelninimo ir ekosisteminių paslaugų išsaugojimo.

4. Pelkių atkūrimas derinant krašto gynybos ir aplinkosaugos interesus 2030

Priemone siekiama strategiškai suderinti krašto gynybos, biologinės įvairovės ir klimato kaitos tikslus, atkuriant pažeistas pelkių ir šlapynių buveines teritorijose, kuriose tai kartu prisideda prie valstybės gynybinių pajėgumų stiprinimo. Priemonei taikomas horizontalus planavimo mastas — aplinkosaugos ir krašto apsaugos interesai integruojami į bendrą teritorijų atrankos ir įgyvendinimo procesą. Pirmiausia bus atliekami teritorijų tyrimai ir parengiami reikalingi gamtotvarkos bei techniniai dokumentai, vėliau įgyvendinamos hidrologinio režimo atkūrimo priemonės: pertvarkomi sausinimo grioviai, įrengiami vandens sulaikymo ir lygio reguliavimo įrenginiai, atkuriamas natūralus paviršinio ir gruntinio vandens režimas.

Aktyvios atkūrimo priemonės



5. Pelkių ir šlapynių hidrologinio režimo atkūrimas 2030

Priemonės tikslas – atkurti pažeistų pelkių, šlapynių, durpynų ir pelkinių miškų hidrologinį režimą, atnaujinti durpėdaros procesus, sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) emisijas iš nusausintų durpžemių, pagerinti Europos Bendrijos svarbos pelkinių buveinių ekologinę būklę bei sustiprinti jų teikiamas ekosistemines paslaugas. Priemonė orientuota į nusausintas, pažeistas ar degradavusias pelkių ir durpynų teritorijas, kuriose dėl melioracijos, žmogaus veiklos ar kitų gamtinių procesų sutriko natūralus vandens režimas, spartėja durpių skaidymasis, mažėja organinės anglies sankaupos ir nyksta biologinė įvairovė. Priemonė įgyvendinama šiuose Europos Bendrijos svarbos buveinių tipuose: **1130 Upių žiotys, 7110 Aktyvios aukštapelkės, 7120 Degradavusios aukštapelkės, 7140 Tarpinės pelkės ir liūnai, 7150 Plikų durpių saidrynai, 7160 Nekalkingi šaltiniai ir šaltiniuotos pelkės, 7210 Žemapelkės su šakotąja ratainyte, 7220 Šaltiniai su besiformuojančiais tufais, 7230 Šarmingos žemapelkės, 9080 Pelkėti lapuočių miškai ir 91D0 Pelkiniai miškai**, kurių hidrologinis režimas ir ekologinė būklė buvo pablogėję dėl antropogeninių ar gamtinių veiksnių.

6. Ekologinė sistema „Ariamųjų durpžemių keitimas pievomis“ 2027

Siekama mažinti dirvožemio eroziją bei ŠESD emisijas, padidinti organinės medžiagos kiekį dirvožemyje ir biomasėje. Reikalavimai: pirmaisiais metais iki liepos 15 d. pievas įkurti (užsėti ar leisti įsikurti natūraliai) tik tuose plotuose, kurie buvo deklaruoti kaip ariamoji žemė, išskyrus pievas iki 5 metų, nekeisti teritorijos hidrologinio režimo, nearti, nepersėti kultūrinėmis žolėmis antraisiais–penktaisiais įsipareigojimų metais, pievų atnaujinimas bearimėmis technologijomis leidžiamas, nuganyti arba nušienauti bent kartą iki einamųjų metų rugsėjo 1 d. Įsipareigojimų laikotarpis 5 metai.

Aktyvios atkūrimo priemonės

7. Durpžemių ir šlapynių apsauga nuo sausinimo ir žalingos veiklos 2027

Durpžemių ir šlapynių išsaugojimas yra ilgalaikis nacionalinis prioritetas, pagrindiniai žemės ūkiui naudojamų durpžemių praradimo veiksniai – sausinimas, žemės dirbimas. Šiuo metu naudojimo apribojimai įgyvendinami per **Geros agrarinės ir aplinkosaugos būklės (GAAB) 2 standartą**, privalomą visiems paramos pagal bendrosios žemės ūkio politikos strateginį planą gavėjams. Apribojimai taikomi durpžemiams: nuo 2025 m. draudžiama įrengti naujas drenažo sistemas, draudžiama deginti durpžemių plotus, taip pat draudžiamas durpžemių plotų arimas. Esamų drenažo sistemų remontas ir rekonstravimas leidžiamas, nekeičiant esamo hidrologinio režimo masto. Ekologinė nauda: apribojimai sustabdo tolesnę durpžemių degradaciją, išsaugo juose sukauptą organinę anglį ir mažina iš nusausintų durpžemių kylančias šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas.

8. Durpių gavybos plotų atkūrimas 2030 - Nauja!

Priemone siekiama atkurti pažeistus durpių gavybos plotus, kad juose atsikurtų pelkių ekosistemoms būdingos funkcijos ir struktūra, kai tai įmanoma. Priemonė įgyvendinama etapais.

Pirmas etapas - **2026 m. atliekamas detalai išžvalgytų, nenaudojamų, anksčiau naudotų ir apleistų naudingųjų iškasenų telkinių būklės vertinimas**. Nurodytas siektinas taikymo plotas gali būti patikslintas įvertintus Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos 2026 m. atliktą detalai išžvalgytų, nenaudojamų, anksčiau naudotų ir apleistų naudingųjų iškasenų telkinių būklės vertinimą.

Antrasis etapas - **rengiami teisės aktų pakeitimai, įteisinantys išankstinę durpynų rekultivaciją**. Sukuriamas teisinis pagrindas, leidžiantis rekultivacijos ir atkūrimo veiksmus planuoti ir vykdyti anksčiau, nelaukiant durpių gavybos pabaigos.

Tečiasis etapas – **atkuriami durpių gavybos plotai**, atkuriant jų hidrologinį režimą ir sudarant sąlygas pelkių buveinėms bei joms būdingoms rūšims atsikurti. Atkūrimo pobūdis ir apimtis pritaikomi kiekvieno ploto sąlygoms —kai tai įmanoma, siekiama atkurti natūralias pelkių funkcijas ir struktūrą.

Mišrios atkūrimo priemonės

9. Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų taikymas pelkėms ir šaltinynams 2050

2020 m. įsigaliojusiu Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymu numatyta priemonė skirta apsaugoti pelkių, šlapynių ir šaltinių vietų buveines nuo sausimo, būdingos augalijos suardymo, užpylimo gruntu, užstatymo, pavertimo žemės ūkio naudmenomis, vandens telkiniais arba užsodinimo mišku, bet neužkerta galimybės taikyti gamtotvarkos priemonės ir ekstensyviai naudoti teritorijas. Priemonė iš dalies padeda palaikyti gerą buveinių ir rūšių populiacijų būklę ir apsaugoti nuo reikšmingo jos pablogėjimo ar buveinių sunaikinimo. Taip pat stiprinamas atsparumas neigiamiems aplinkos pokyčiams ir užtikrinamas ilgalaikis ekosistemų ekologinių funkcijų išsaugojimas.

10. Anglies kaupimo ūkininkavimo ir anglies kreditų sistemos vystymas 2030

Priemone siekiama vystyti anglies ūkininkavimo ir anglies kreditų sistemą Lietuvoje, kuri sudarytų finansines paskatas anglies kaupimui ir ŠESD emisijų mažinimui, taip prisidedant prie gamtos atkūrimo tikslų. Sistema taikoma įvairioms ekosistemoms, kuriose galima kaupti anglį ar mažinti ŠESD emisijas — nusausintiems durpynams, žemės ūkio ir miškų ekosistemoms. Vykdam anglies ūkininkavimo veiklas, gaunami anglies vienetai gali tapti papildomu žemės valdytojų pajamų šaltiniu ir paskata jas įgyvendinti. Priemonė plėtoja jau pradėtą darbą, kuriam kol kas trūksta aiškaus nacionalinio teisinio pagrindo. Įgyvendinant priemonę: pritaikoma ES anglies ūkininkavimo sertifikavimo sistema (pagal Reglamentą (ES) 2024/3012 ir jo įgyvendinančius aktus) nacionalinėms sąlygoms; nustatomas anglies vienetų teisinis statusas, jų apskaitos, verifikavimo ir registravimo tvarka; sprendžiamas dvigubo finansavimo rizika; sistema derinama su žemės nuosavybės ir naudojimo sąlygomis bei kompensavimo mechanizmais, anglies ūkininkavimas taikomas praktiškai. Ekologinė nauda: sudaromos finansinės paskatos didinti anglies sankaupas žemės ūkio ir miškų, nusausintų durpžemių ekosistemose bei mažinti šiltnamio efektą sukeliančias dujas, taip prisidedant prie ekosistemų atkūrimo, biologinės įvairovės ir klimato kaitos švelninimo tikslų.



Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

Laikas diskusijai!

Gabija Tamulaitytė
Gamtos apsaugos politikos grupės patarėja